

ВНЗ, забезпечувала високу якість фахової підготовки спеціалістів відповідно до міжнародних стандартів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баевский Р. М., Берсенева А. П., Вакулин В. К. и др. Оценка эффективности профилактических мероприятий на основе измерения адаптационного потенциала системы кровообращения / Р. М. Баевский, А. П. Берсенева, В. К. Вакулин // *Здравоохранение Рос. Фед.* – 1987. – № 8. – С. 6–10.
2. Бобрищева-Пушкина Н. Д., Кузнецова Л. Ю., Попова О. Л., Силаев А. А. Отношение к формам контроля знаний и образ жизни студентов / Н. Д. Бобрищева-Пушкина, Л. Ю. Кузнецова, О. Л. Попова, А. А. Силаев // *Материалы Всерос. науч.-практ. конф. «Профессиональное гигиеническое обучение. Формирование здорового образа жизни детей, подростков и молодежи».* М., 2006. – С. 17–18.
3. Ильин А. Г., Агапова Л. А. Функциональные возможности организма и их значение в оценке состояния здоровья подростков / А. Г. Ильин, Л. А. Агапова // *Гигиена и санитария.* – 2000. – № 5. – С. 43–45.
4. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес // *Освіта України.* – 2004. – № 60–61. – С. 7–11.
5. Пивоварова Г. Н. Исследование эмоций у детей и подростков. // *Психофизиологические исследования в гигиене детей и подростков / под ред. С. М. Громбаха, Д. Н. Крылова.* – М., 1987. – С. 90–96.
6. Стариков І. Про кредити і кандидатів, або про деякі сьгоднішні болячки вищої школи / І. Стариков // *Вища школа.* – 2007. – № 5. – С. 95–97.
7. Шинкарук В. Основні напрями модернізації структури вищої освіти України / В. Шинкарук // *Вища школа.* – 2007. – № 5. – С. 3–16.

УДК 37.015.001.18

Ю.Л. Кишакевич, О.М. Блистів

Дрогобицький державний
педагогічний університет
імені Івана Франка

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ «ВЧИТЕЛЬ» НА ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті проаналізовано виконання державної програми «Вчитель» та її вплив на планування й організацію навчального процесу у вищих педагогічних навчальних закладах.

В статье проанализировано выполнение государственной программы «Учитель» и ее влияние на планирование и организацию учебного процесса в высших педагогических учебных заведениях.

The article analyzes the performance of the given state program «Teacher» and its impact on planning and organization of the educational process in higher educational institutions.

Постановка проблеми. Освіта – одна з найважливіших сфер для будь-якої країни. Система освіти тримається на вчителів – його професіоналізмі, здоров'ї, матеріальній влаштованості, сімейному добробуті, оптимістичному ставленні до життя. Важливою проблемою підвищення якості освіти є подальше

вдосконалення якості підготовки педагогічних кадрів для загальноосвітньої школи.

Одним із найбільш актуальних питань є оплата праці педагогічних працівників. Незважаючи на те, що останнім часом заробітна плата підвищувалась кілька разів (у 2002 році середня заробітна плата вчителів становила 267 грн., у 2003 р. – 392 грн., у 2004 р. – 508 грн., у 2005 р. – 763 грн., станом на 01.07.2006 р. – 852 грн., 01.08.2007 р. – 975 грн., 01.08.2008 р. – 1131 грн), вона залишається поки що недосяжною щодо визначення середніх посадових окладів (ставок заробітної плати) на рівні, не нижчому від середньої заробітної плати працівників промисловості, як це визначено статтею 57 Закону України «Про освіту».

Аналіз актуальних досліджень. Державна програма «Вчитель» (далі – Програма) прийнята постановою Кабміну України № 379 від 28 березня 2002 року. Мету і завдання цієї Програми довів до відома педагогічної громадськості директор департаменту вищої освіти школи Міністерства освіти і науки України Я. Болюбаш [2, 3–7]. На жаль, протягом трьох останніх років у таких виданнях, як «Рідна школа», «Початкова школа», газетах «Освіта» та «Освіта в Україні» про реалізацію Програми навіть не згадується.

Мети статті – проаналізувати стан виконання державної програми «Вчитель» та її вплив на формування навчального процесу у вищих педагогічних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Подібні програми раніше приймалися тільки на відомчому рівні і стосувались переважно наукового забезпечення роботи та підготовки вчителя. Програмою визначено, що ключову роль в освіті відіграє вчитель, адже через його діяльність відбувається становлення особистості, удосконалення її інтелектуального, духовного і фізичного потенціалу, що вимагає оновлення змісту вищої педагогічної освіти, зокрема щодо забезпечення випереджувального спрямування підготовки вчителів.

Програма складається із загальної частини, мети та основних завдань, фінансового та ресурсного забезпечення, очікуваних результатів, управління та контролю за її виконанням.

У загальній частині йдеться про посилення кадрового потенціалу та поліпшення фінансування, насамперед оплати праці педагогічних працівників, про приведення її рівня відповідно до вимог законодавства, а також про забезпечення сучасними навчальними та інформаційними засобами, зміцнення

матеріально-технічної бази навчальних закладів. У програмі обґрунтовуються потреба в оновленні змісту педагогічної освіти, зокрема щодо забезпечення випереджувального спрямування підготовки педагогічних працівників, оптимального співвідношення між професійно-педагогічною, фундаментальною та соціально-гуманітарною підготовками вчителя. Необхідно ліквідувати розрив між змістом педагогічної освіти і досягненнями педагогічної науки та практики, здійснити науковий супровід інноваційних технологій.

Порушуються питання, що пов'язані з професійною орієнтацією учнів, особливо сільських, на педагогічні професії та з попередньою підготовкою їх до вступу у вищі навчальні заклади.

До пріоритетних і невідкладних у сфері технологічної модернізації педагогічної освіти та професійної діяльності вчителя належать завдання комп'ютеризації навчальних закладів, інформатизації навчально-виховного процесу.

Через відсутність єдиного центру педагогічної інформації та інформаційно-комунікаційної мережі обміну нею поки що недостатньо використовується потенціал наукових педагогічних бібліотек та бібліотек навчальних закладів.

Програма спрямована на розв'язання проблем, пов'язаних із підготовкою, професійною діяльністю та післядипломною освітою педагогічних працівників, на забезпечення гарантованої державної підтримки у цій сфері.

Метою Програми є визначення невідкладних і перспективних заходів щодо реалізації основних напрямів модернізації системи освіти з урахуванням вимог сучасного інформаційно-технологічного суспільства, забезпечення економічних і соціальних гарантій професійної самореалізації педагогічних працівників та утвердження їх високого соціального статусу в суспільстві, а також подальше реформування системи педагогічної освіти відповідно до вимог інформаційного суспільства.

Програму розроблено на період до 2012 року з урахуванням поступовості переходу загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання і передбачено реалізувати поетапно: 2002–2005, 2006–2010 і 2011–2012 роки.

Програма фінансуватиметься як з державного і місцевого бюджетів, так і за рахунок позабюджетних коштів, тобто з джерел, не заборонених законодавством [8].

Проаналізуємо виконання державної програми «Вчитель» за пунктами:

- п. 1 – термін виконання минув 2003 року – не розроблена модель довгострокової програмної потреби у педагогічних кадрах;

- пп. 3, 4 – виконуються, відбувається формування державного замовлення на підготовку педагогічних та науково-педагогічних працівників;

- п. 5 – частково виконано, є механізм продовження педагогічної освіти молодшими спеціалістами та спеціалістами. 2009 року МОН України вимагає виділити лише 10% місць державного замовлення для продовження освіти молодшими спеціалістами, тоді як реально для них можна відводити до 90% місць [6];

- п. 6 – не створено інформатизованого банку даних щодо потреби навчальних закладів регіонів у педагогічних працівниках у мережі Internet;

- п. 7 – не виконується, не оптимізована мережа вищих навчальних закладів (далі ВНЗ) шляхом: інтегрованих моделей навчальних об'єднань та педагогічних інститутів у структурі класичних університетів, професійно-педагогічних інститутів у структурі технічних університетів;

- п. 9 – не виконано, відсутня система педагогічної профорієнтації учнів. Проблема профвідбору молоді на сучасній науковій основі набуває все більшої актуальності. Традиційна перевірка лише знань і вмінь абітурієнта з окремих предметів не дозволяє визначити його придатності до педагогічної професії. Таким чином, продовжує існувати дуже неефективна система профвідбору, бо отримані абітурієнтом на екзаменах оцінки не можуть бути критерієм профпридатності у цьому випадку. Як результат, у навчальних закладах щороку до навчання приходять певна частина молоді, професійно непридатна до майбутньої професійної діяльності. На своїх робочих місцях такі спеціалісти будуть функціонально безпорадними працівниками, оскільки з багатьох професійно важливих якостей мають негативні показники. Міністр освіти і науки І. Вакарчук зазначив, що «українській системі освіти слід звернутися до досвіду зарубіжних колег, які врахували зміну ролі педагога в суспільстві й посилили вимоги до якості підготовки вчительських кадрів» [3]. Це, однак, не враховується сьогодні, бо не розроблена науково обґрунтована система перевірок на професійну придатність абітурієнтів;

- п. 10 – частково виконується, при деяких педагогічних ВНЗ створені освітні заклади інтернатного типу для підготовки сільської молоді до вступу у вищі педагогічні навчальні заклади; там також навчаються й учні з міст;

- п. 11 – є система підвищення кваліфікації керівників, але не визначено обсягів державного замовлення і переліку вищих навчальних закладів та закладів післядипломної педагогічної освіти для підготовки управлінських кадрів у галузі освіти за спеціальністю «Управління навчальним закладом»;

- п. 12 – не забезпечено систематичного підвищення кваліфікації викладачів кафедр психології, педагогіки, методики навчання та виховання з урахуванням модернізації загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти, перехід до нового змісту освіти та впровадження сучасних інформаційних технологій в інститутах АПН та провідних ВНЗ України так, як це відбувалось для викладачів кафедр суспільних наук у радянські часи;

- п. 13 – частково відбувається підготовка науково-педагогічних працівників відповідно до потреб вищих педагогічних навчальних закладів. Останнім особливо не вистачає викладачів інформаційних технологій;

- п. 14 – частково виконано. Затверджено новий Перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (Перелік-2006) [13], та новий Перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста [9];

- п. 15 – частково виконано шляхом поєднання педагогічних спеціальностей під час підготовки вчителів у ВНЗ, не розроблено концептуальні засади модернізації змісту підготовки педагогічних працівників;

- п. 16 – розробка стандартів вищої освіти триває і ще не закінчена, хоч через два роки вже відбудуться випуски бакалаврів за Переліком-2006;

- п. 17 – частково виконано, створено механізм взаємодії ВНЗ із місцевими органами управління освітою щодо визначення баз для проведення практики студентів, проте особливо слабо впроваджуються форми неперервної педагогічної практики;

- п. 18 – здійснюється спонтанно, через брак коштів не визначено базових вищих навчальних закладів для розроблення комп'ютерного програмного забезпечення;

- п. 20 – відсутня система науково-методичного визначення змісту та форм організації підготовки педагогічних працівників;

- п. 21 – частково виконано, певною мірою розроблено і видано навчально-методичні посібники з психології, педагогіки, методики навчання та

виховання;

- п. 24 – не виконано, не організовано видання журналу «Педагогічна освіта»;

- пп. 25, 26 – не виконуються, відсутнє проведення моніторингу якості підготовки педагогічних працівників та системи професійно-педагогічної адаптації молодих фахівців;

- п. 27 – видається комплект навчально-методичних посібників серії «Бібліотека вчителя». Наприклад, до бібліотеки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івані Франка надійшло у 2005 р. – 13432 одиниць літератури, з них – 1778 педагогічної; у 2006 р. – 13666, з них – 1641 педагогічної; у 2007 р. – 10607, з них – 1641 педагогічної; у 2008 р. педагогічної літератури надійшло 921. Отже, з кожним роком бібліотека отримує все менше одиниць літератури, зокрема педагогічної;

- п. 29 – частково виконується, до навчальних планів підготовки вчителів уведено дисципліну «Ділова українська мова», але немає державної атестації педагогічних працівників з неї;

- п. 30 – частково виконаний, проводяться семінари, конференції з питань законодавства про освіту, нового змісту середньої освіти і 12-річного терміну навчання, але не впроваджено особистісно орієнтованих технологій навчання для вчителів, керівників шкіл, методичних служб районів та областей;

- п. 31 – курси підвищення кваліфікації вчителів загальноосвітніх навчальних закладів з питань інформатизації навчального процесу проводили компанії «Майкрософт», «Інтел», видана література для вчителів – «Інформаційні технології в навчанні» [5], «Організація служби підтримки в школі» [7];

- п. 32 – виконано, розроблено багатоваріантні програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників та запроваджено через різні форми навчання;

- п. 33 – частково виконується, не розроблено узгоджених навчальних програм педагогічних ВНЗ та закладів педагогічної післядипломної освіти, але створені навчально-методичні комплекси закладів педагогічної післядипломної освіти та педагогічних університетів;

- пп. 34–35 – не виконуються, не забезпечено розвитку дистанційної педагогічної освіти як нової форми підвищення кваліфікації і перепідготовки педагогічних працівників та не розроблено її механізму за рахунок коштів

державного і місцевих бюджетів;

- пп. 36–39 – ще не започатковано Всеукраїнського конкурсу на кращу публікацію, на кращий художній твір, не запроваджено на національному телебаченні та радіо спеціальних програм з метою висвітлення професійної діяльності вчителя, немає при навчальних закладах просвітницьких центрів для популяризації знань з родинної педагогіки, не накопичений досвід взаємозв'язку сім'ї та школи, виховання, громадського становлення особистості, формування здорового способу життя тощо;

- п. 40 – не виконується, не виходить журнал «Сім'я, школа, суспільство»;

- пп. 41, 42 – виконано, упорядковано енциклопедичний довідник та відбувається сприяння участі громадських організацій у розв'язанні актуальних проблем освіти;

- п. 43 – частково виконується, налагоджується співпраця з міжнародними фондами; відбувається інформування педагогічної громадськості про зарубіжні освітні системи;

- п. 44 – частково виконано, навчальні заклади, педагогічні та науково-педагогічні працівники, учні, студенти беруть участь у реалізації міжнародних наукових і навчальних проектів;

- п. 45 – виконано, уведено норми чисельності студентів на одного педагогічного працівника у педагогічних ВНЗ, але вони потребують перегляду;

- п. 46 – виконується. Згідно з постановою від 5 березня 2008 р. № 165 збільшено суми стипендій студентам. Для студентів вищих навчальних закладів III–IV рівня акредитації, які навчаються за освітньо-кваліфікаційним рівнем «Бакалавр», «Спеціаліст» або «Магістр», тепер стипендія становить 530 гривень на місяць.

Для заохочення кращих випускників шкіл до вчительської професії розмір академічної стипендії збільшується на 10 відсотків від мінімальної ординарної (звичайної) академічної стипендії студентам, які навчаються за напрямом підготовки 0101 – педагогічна освіта, відповідно до переліку напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями [4].

- В основних заходах щодо виконання Програми пп. 47–48 передбачено розробку механізму погашення кредиту на здобуття вищої педагогічної освіти та відсотків за користування нею у разі, якщо одержувач кредиту після закінчення вищого навчального закладу працював за фахом у сільському

навчальному закладі не менш ніж 5 років, а також запровадження надання разової грошової допомоги випускникам, які призначаються на роботу вперше у сільські навчальні заклади.

Постановою Кабінету Міністрів України № 844 від 27.05.2000 року затверджено надання молодим громадянам пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти у вищих навчальних закладах за різними формами навчання незалежно від форм власності. Тут йдеться про надання кредиту для здобуття освіти громадянам України віком до 28 років, які успішно склали вступні іспити. Розмір кредиту визначається Міністерством освіти і науки України. Кредит надається на підставі угоди між одержувачем кредиту, вищим навчальним закладом та банком. Якщо одержувач кредиту є неповнолітнім, зазначена угода укладається батьками або особами, які їх замінюють. Досягнувши повноліття, одержувач кредиту переукладає угоду з вищим навчальним закладом [12].

Постановою також передбачено повернення кредиту. Він повертається протягом 15 років, починаючи з дванадцятого місяця після закінчення ВНЗ. Також продовжено термін повернення кредиту на період строкової військової служби або перебування у відпустці по догляду за дитиною;

- п. 48 – виконується, одноразова адресна допомога у п'ятикратному розмірі мінімальної заробітної плати надається випускникам ВНЗ, які здобули освіту за напрямами і спеціальностями педагогічного профілю та уклали на строк не менше ніж три роки договір про роботу у загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах, визначених органами управління освітою. У разі відмови випускника без поважних причин приступити до роботи за призначенням у навчальному закладі отримувач допомоги повинен повернути суму фактично одержаної допомоги у ВНЗ, де була здійснена виплата [11];

- п. 49 – виконано, науково-педагогічні працівники отримують надбавку за вислугу років, встановлено розмір середнього посадового окладу, підпункт щодо надання права педагогічним працівникам, які працюють у сільських і селищних навчальних закладах, безоплатного користування житлом з опаленням й освітленням – не виконується; педагогічне навантаження для вчителів початкових класів – 18 годин на тиждень, визначено розмір доплати за перевірку зошитів, класне керівництво, залежно від наповнюваності учнів у класі (якщо менше 12 учнів – доплата 50%, більше – у 100% розмірі);

- п. 50 – частково виконується, не розвивається мережа санаторіїв-профілакторіїв, що функціонують при закладах післядипломної педагогічної освіти;

- п. 51 – не розглянуто пропозицій щодо поліпшення житлового забезпечення педагогічних працівників та кредитування спорудження ними житла;

- п. 53 – виконано, внесено пропозиції щодо державних і відомчих нагород та відзнак працівників освіти.

Про вплив Програми на планування й організацію навчального процесу у педагогічних вищих навчальних закладах свідчать такі факти:

- до нормативної частини змісту освітньо-професійної програми введено дисципліну «Методика застосування комп'ютерної техніки при викладанні предметів»;

- розроблено програму перевірки комп'ютерної грамотності випускників педагогічних ВНЗ;

- створено правила використання комп'ютерних програм у навчальному процесі [10];

- створено Українську науково-освітню мережу «УРАН». В основу створення мережі покладено концепцією, ухвалену міжнародною нарадою «Комп'ютерна мережа закладів вищої освіти і науки України» за участі представників Наукового відділу НАТО та міжнародною конференцією «Комп'ютерні мережі в вищій освіті» [1];

- ведеться підготовка підручників і посібників з психології, педагогіки, методики навчання та виховання.

Висновки. По-перше, відсутність профвідбору у педагогічних ВНЗ знижує якість підготовки вчительських кадрів; по-друге, державна програма «Вчитель» не ґрунтується на моделі сучасного вчителя і потребує доопрацювання. У програмі не відображений перехід вищих педагогічних навчальних закладів на кредитно-модульну систему організації навчального процесу та не зосереджено уваги на самостійній роботі студентів; по-третє, школі потрібні вчителя поєднаних спеціальностей, що не відображено у переліку напрямів (Перелік-2006), за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра. У цілому реалізація державної програми «Вчитель» викликала деякі позитивні зміни щодо підготовки вчительських кадрів для школи, зокрема забезпечення педагогічних

навчальних закладів навчально-методичною літературою. Зрозуміло, що економічна криза не дозволить виконати програму у повному обсязі у зв'язку з недостатнім фінансуванням.

ЛІТЕРАТУРА

1. URAN//<http://www.uran.net.ua/~ukr/frames.html>.
2. Болюбаш Я. Державна програма «Вчитель» – поступ назустріч учителю / Я. Болюбаш // Рідна школа. – 2002. – № 10. – С. 3–7.
3. Вакарчук І. Міністерство: політологів дедалі більше, а вчителі дедалі гірші. – Режим доступу:
<http://www.unian.net/ukr/news/news-289582.html>.
4. Деякі питання стипендіального забезпечення // Постанова від 05.03.2008 № 165. – Режим доступу:
<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=165-2008-%EF> (2).
5. Інформаційні технології в навчанні. – К. : Видавнича група BVH, 2006. – 240 с.
6. Лист МОН № 1/9–770 від 28.11.2008 р. – Режим доступу:
http://osvita-ua.net/legislation/Vishya_osvita/2233.
7. Організація служби підтримки в школі. – К. : Видавнича група BVH, 2006. – 224 с.
8. Про затвердження Державної програми «Вчитель» // Постанова від 28 березня 2002 р. № 379. – Режим доступу:
<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1051.369.0>.
9. Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста // Постанова Кабінету Міністрів України від 20.06.2007 № 839. – Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=839-2007-%EF>.
10. Про затвердження Правил використання комп'ютерних програм у навчальних закладах // Наказ № 903 від 02.12.2004 р. – Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0044-05>.
11. Про затвердження Порядку надання одноразової адресної грошової допомоги деяким категоріям випускників вищих навчальних закладів у 2008 році // Наказ № 863 від 17.09.2008 р. – Режим доступу:
http://osvita-ua.net/legislation/Vishya_osvita/2061.
12. Про затвердження Порядку надання молодим громадянам пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти у вищих навчальних закладах за різними формами навчання незалежно від форм власності // Постанова від 27.05.2000 № 844. – Режим доступу:
<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=844-2000-%EF>.
13. Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра // Постанова Кабінету Міністрів України № 1719 від 13.12.2006. – Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1719-2006-%EF>.